

Ηλεκτρονικό περιοδικό της
Ιεράς Μητροπόλεως
Κυρηνείας

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

ΚΕΡΙΑ ΚΑΙ ΛΙΒΑΝΙΑ

ΤΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑ ΕΠΙΜΥΘΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΜΠΙΑΝΤΟΣ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 11

2021

Κυριάκος Μαργαρίτης *

ΚΕΡΙΑ ΚΑΙ ΛΙΒΑΝΙΑ

ΤΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑ ΕΠΙΜΥΘΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΣΥΜΠΙΑΝΤΟΣ ΚΟΣΜΟΥ

Στις 2 Οκτωβρίου 2021 ο αρχισυντάκτης του περιοδικού *Συμβολή*, εκλεκτός δόκτωρ Παναγιώτης Θωμά (που τυγχάνει και αγαπητός μου φίλος) με κάλεσε να συμμετάσχω στο τρέχον τεύχος συνοδεύοντας την τιμητική πρόσκληση με λίγες συντεταγμένες, ή με έναν χάρτη πορείας, που θα ήθελα να τον μοιραστώ με τον φίλο αναγνώστη, ώστε να εξηγηθώ περί της μικρής και ίσως ιδιότυπης συμβολής μου σε αυτή την υπόθεση.

Ιδού: «Το επόμενο τεύχος μας θα πραγματεύεται (συνολικά) τη διαλεκτική φθοράς και αφθαρσίας, ιερού και βέβηλου, κοσμικού και εκκλησιαστικού σε μια απόπειρα υπέρβασης των αντιβιβλικών και αντιεκκλησιολογικών διχοτομήσεων / διαιρέσεων, αλλά και της μαγικής πρόσληψης του εκκλησιαστικού (μιας αυτόματης θα έλεγα αγιότητας / αφθαρσίας), στάσεις οι οποίες διαφάνηκαν με την πανδημία και φαίνεται ότι καλά κρατούν στο εκκλησιαστικό σώμα αλλά και στον δημόσιο χώρο».

Εν παρενθέσει, επισημαίνω ότι στις 2 Οκτωβρίου, όταν έλαβα το μήνυμα του Παναγιώτη, η Εκκλησία τιμά τον άγιο Κυπριανό, έναν *μάγο*, που υπερέβη τη μαγεία συν Θεώ Λόγω, και έγινε επίσκοπος, και στο τέλος μαρτύρησε: το κομμένο κεφάλι του, ένα τμήμα, στολίζει σήμερα τη Λευκωσία. Την ενώνει, εννοώ, κι ας είναι μισητή.

Για να επανέλθω στο ως άνω αίτημα, η αρχική μου αντίδραση ήταν μια σειρά από στερεότυπες φράσεις (εις εαυτόν), που θα ήθελα επίσης να τις μοιραστώ με τον αναγνώστη, ώστε να εκφράσω την αδυναμία μου μπροστά στο ύψος της πρόσκλησης.

Πρόκειται για φράσεις όπως αυτές: «Τώρα μάλιστα», «Βρήκες τον άνθρωπό σου», «Καλά κρασιά» κ.ο.κ., που συνοδεύονταν και από κάτι έντρομα θαυμαστικά.

* Δρ. Νεοελληνική Φιλολογίας (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα), Συγγραφέας.

Καίτοι τα λέω αυτά εν ευθυμία, και έτσι εύχομαι να τα διαβάσει και ο φίλος αναγνώστης, πρέπει αμέσως να προσθέσω ότι δεν αστειεύομαι: τίποτε δεν ξέρω για τη *διαλεκτική*, και κυρίως για τη συγκεκριμένη που αναφέρεται εδώ, μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας, βέβηλου και ιερού, εν τέλει κοσμικού και εκκλησιαστικού.

Ανάμεσα στα ζεύγη αυτά, των φαινομενικώς αντιθέτων στοιχείων, μια σχέση μόνο έχω μάθει, που νομίζω ότι είναι εξάπαντος αντί-διαλεκτικής τάξεως, και που θα την περιέγραφα μάλλον με όρους ερωτευμένου πολέμου ή ερωτικής πάλης, με όρους δηλαδή οριακά βιολογικούς, φέρ' ειπείν με τη (βέβηλη ενδεχομένως) λέξη *συνουσία*.

Τη σχέση που υπαινίσσομαι, ο αναγνώστης θα την έχει ήδη μαντέψει, θα τη θυμάται από το Ευαγγέλιο: «Ἐν τῷ κόσμῳ θλιῖσιν ἔξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον».¹ Θα προσπαθήσω, λοιπόν, να μιλήσω ευθαρσώς.

Ανάμεσα σε βέβηλο και ιερό, φθορά και αφθαρσία, κόσμο και Εκκλησία, και εν τέλει ανάμεσα σε σκότος και Φως, δεν βρίσκω να υπάρχει άλλη σχέση (μετά την Ανάσταση) έξω από την ερωτική εισβολή που εξαγγέλλει ο Χριστός, και που ήδη την επιτελεί, που την εκπληρώνει εκ του Σταυρού και του Τάφου του, εις αιώνας αιώνων.

Όλα τα δεύτερα στοιχεία στα ως άνω ζεύγη (ιερό, αφθαρσία, Εκκλησία, Φως) εισβάλλουν και αγκαλιάζουν τα πρώτα (βέβηλο, φθορά, κόσμος, σκότος) τα οποία, από μόνα τους, αισθάνομαι να μην έχουν καμιάν απολύτως σημασία· κανένα νόημα.

Έτσι, νομίζω, θα εξηγείται η γνωστή παροιμία, ότι «τα στερνά τιμούν τα πρώτα». Επειδή τα στερνά μεταμορφώνουν και αγιάζουν τα πρώτα. Έτσι επίσης θα εξηγείται γιατί το τέλος, καταπώς λέει ο μεγάλος ποιητής Έλιοτ, είναι εκεί απ' όπου ξεκινάμε.

Ο μέγας παρακειμένος του ευαγγελικού *νενίκηκα* (που επείγει να αυξηθεί, να γίνει *νενικήκαμεν*) είναι ταυτόσημος του άλλου, μέγιστου παρακειμένου, του λυγμού εκείνου που σήμανε τη λήξη του τρέχοντος κόσμου: *τετέλεσται*. Τώρα αρχίζουμε.

Ωστε ο κόσμος, ο πρόχειρος, τρέχων και φαινομενικός κόσμος, έχει τελειώσει προ αιώνων. Τώρα (προ αιώνων) αρχίζει ο Νέος Κόσμος, η Νέα Ζωή, ο Καινός Βίος. Μπορεί να κάνω και λάθος, αλλά κάτι τέτοια έχω διδαχθεί σε μερικά προσκυνήματα.

¹ *Ιω.* 16:33.

Δεν είμαι καθόλου βέβαιος, λοιπόν, αν μπορώ να ανταποκριθώ στην τιμητική πρόσκληση της *Συμβολής*, αν μπορώ να συμβάλω στον ευρύ προβληματισμό περί τη «μαγική πρόσληψη του εκκλησιαστικού», ειδικά στο τραγικό πλαίσιο της πανδημίας.

Εδώ που τα λέμε, δεν είμαι καν βέβαιος σε τι έγκειται η «μαγική πρόσληψη». Υποθέτω (στο πλαίσιο της πανδημίας) ότι αναφέρεται στην τρομερή πλάνη αδελφών οι οποίοι, αγνοώντας το τέλος του τρέχοντος κόσμου, προσλαμβάνουν την Εκκλησία ειδωλολατρικά, σαν άλλη μια θρησκεία ή ιδεολογία, φτάνοντας σε όρια βλασφημίας, φέρ' ειπείν με την άρνηση να τηρήσουν στοιχειώδη μέτρα προστασίας ή να λάβουν το σωστικό εμβόλιο, μια θωράκιση σώματος αναγκαία και για τη στολή της ψυχής.

Προσφάτως, σε κουβέντα που είχα με έναν πολύ αγαπητό μου ιερέα, εδώ στην Αθήνα, με εύφρανε η παρατήρησή του, ότι όλα όσα ανακάλυψε ο άνθρωπος, από την πυρηνική ενέργεια μέχρι τα εμβόλια, υπήρχαν ανέκαθεν μέσα στον κόσμο: όλα αυτά τα είχε διασπείρει εδώ ο Θεός, ως δυνατότητες που περίμεναν να τις πραγματώσουμε.

Μόνο ένα πράγμα, πρόσθεσε ο παπάς, ανακάλυψε ο άνθρωπος μόνος του, κι αυτό είναι το πλαστικό. Γι' αυτό και η φύση το αποβάλλει και το φτύνει το πλαστικό.

Αλλά γιατί σημειώνω εδώ πέρα τις παρατηρήσεις του καλού ιερέα; Δεν ξέρω· μου φαίνεται, όμως, ότι μπορεί να είναι χρήσιμες. Μπορεί, για παράδειγμα, να έχουν ήδη εξαντλήσει όλη τη συζήτηση περί «μαγικής πρόσληψης» και άλλων δαιμονίων. Τι χρειάζεται να προσθέσουμε εμείς, και πόσο αρμόδιοι είμαστε για να το κάνουμε;

Επίσης: πόσο μακριά μπορεί να πάει μια τέτοια συζήτηση, προτού εκτραπεί στο αντίθετό της, δηλαδή σε μιαν *ορθολογικά μαγική πρόσληψη* της Εκκλησίας, μια πρόσληψη που πάει να ξορκίσει την ανορθολογική ειδωλολατρία με την ομοιότυπή της ειδωλολατρία του ορθολογισμού; Επ' αυτού, έχω πολύ σοβαρές επιφυλάξεις.

Ανησυχώ δηλαδή μήπως, κυνηγώντας τις μάγισσες του ανορθολογισμού, μας ανοίξει η όρεξη να κάψουμε και τον πιστό που αγωνιά και θέλει να λατρεύει τον Θεό μέσα στο κτήριο του ναού, μετέχοντας στο μέγα μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Η ειδική (και εφήμερη) συνθήκη μιας πανδημίας μπορεί να λειτουργήσει ως καλή αφορμή για να απαλλαγούμε από μαγικές, τουτέστιν υβριστικές αντιλήψεις, αλλά εύκολα μπορεί να εκτραπεί και σε ορθολογική διαμαρτύρηση / προτεσταντισμό.

Στην Εκκλησία μας, η *πίστη* δεν συνιστά σύστημα αφηρημένων πεποιθήσεων, είτε αυτές είναι μαγικές είτε ορθολογικές. Η ορθόδοξη πίστη, η ορθή πίστη, είναι μια έκφραση πανίσχυρης *εμπιστοσύνης* σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, στον Θεό Λόγο.

Αυτή η εμπιστοσύνη μωραίνει τους μάγους και σκανδαλίζει τους λογιότατους και τους σοφούς του τρέχοντος κόσμου. Ανάμεσα σε ανοησίες και εξυπνάδες, η ζωή στην Εκκλησία ισοδυναμεί με σχοινοβασία επικίνδυνη, και δίχως δίχτυ ασφαλείας.

Προσπαθώ να πω ότι χρειάζεται τεράστια προσοχή, δηλαδή προσευχή, φειδώ και ταπεινωση, προτού τολμήσουμε να θίξουμε τέτοια ζητήματα, και ειδικότερα αν το επιχειρούμε όσο το σίδηρο είναι ακόμη στη βράση του. Ελλοχεύει τότε ο κίνδυνος να κολλήσουμε σε μέταλλα αγενή και προ πολλού σκουριασμένα.

Για να προστατευθώ, καθότι είμαι και άμοιρος θεολογικών γνώσεων (ου μην και γνώσεων γενικώς), καταφεύγω στις ιστορίες, και ζητώ την υπομονή του φίλου αναγνώστη, μήπως οδηγηθούμε σε κάποιο επιμύθιο. Δεν θα σας απασχολήσω πολύ.

Το πρώτο στιγμιότυπο που θέλω να διηγηθώ το έμαθα την ίδια μέρα όταν ο Παναγιώτης Θωμά μού έστειλε τις συντεταγμένες της *Συμ-βολής*, επί τη εορτή των αγίων Κυπριανού και Ιουστίνης, ένα όμορφο Σάββατο με άφθονο αττικό φως.

Τότε βρέθηκα στο Νέο Ψυχικό, στον ναό του Αγίου Γεωργίου, στην αίθουσα εκδηλώσεων (ας πούμε: στο αρχονταρίκι) για την παρουσίαση σειράς βιβλίων από τις εκδόσεις Επιστροφή, της Ιεράς Μητρόπολης Αργολίδος. Την παρουσίαση είχαμε τη χαρά και την τιμή να την κάνει ο ίδιος ο Άγιος Αργολίδος Νεκτάριος.

Με αφορμή, λοιπόν, ένα από τα βιβλία εκείνα, περί τους διωγμούς κατά της Εκκλησίας στη σοβιετική αυτοκρατορία, ακούσαμε τη θαυμαστή ιστορία Ρωσίδας γραίας, η οποία ταμπουρώθηκε (αυτή είναι η λέξη) στον ναό του χωριού της, για να τον σώσει από τη σοσιαλιστική βαρβαρότητα: «Αν τον γκρεμίσετε», είπε η γριά στους στρατιώτες, «θα πρέπει να σκοτώσετε κι εμένα, να με θάψετε στα ερείπια».

Αυτή τη γυναίκα, με μιαν άλλη λέξη, μια λέξη που σχεδόν τη λησμονήσαμε, οφείλω τώρα να την πω *βεβαιόπιστη*. Η γριά έζησε μέσα στην εκκλησιά του χωριού της για είκοσι πέντε ολόκληρα χρόνια. Το καθεστώς έπεσε, αλλά ο ναός στέκει και σήμερα, κάπου στις αχανείς εκτάσεις της στέπας. Εκεί θα στέκει και η φύλακάς του.

Ασφαλώς, η στάση της αγέρωχης γραίας, μια αεικίνητη στάση ζωής, κρατά από τη γενιά των αγγέλων, από το πρόσταγμα του Ταξιάρχη Μιχαήλ: «Στῶμεν καλῶς· στῶμεν μετὰ φόβου». Με τέτοιον φόβο, τίποτε κοσμικό δεν φοβίζει τον άνθρωπο.

Η δεύτερη ιστορία μάς πάει λίγο νοτιότερα, στην ουγγρική πολιτεία ονόματι Πετς, στον ναῖσκο των Αποστόλων Ανδρονίκου και Ιουνίας, που η Εκκλησία της Ελλάδος τον παραχώρησε πριν από κάμποσα χρόνια στους Σέρβους αδελφούς. Αυτοί τον διακονούν μέχρι σήμερα.

Πρόκειται για τον μοναδικό ορθόδοξο ναό της περιοχής, που παρεπιδημεί εν τῷ κόσμῳ κρυμμένος, ἢ ἀόρατος, πίσω ἀπὸ ἓνα περιτείχισμα, ἀνάμεσα σε κτήρια καὶ οἰκίες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ογκώδες ἰσλαμικὸ τέμενος, τὴν περίβλεπτη ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ, καὶ φυσικὰ τὸν ἐπιβλητικὸ ρωμαιοκαθολικὸ καθεδρικὸ ναὸ τῆς πόλης.

Εκεῖ ἐξήσε ὁ γράφων τρεῖς κατανοκτικὲς κυριακάτικες λειτουργίες, κατὰ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2017, σαν ζεστασιά τὸν χειμῶνα. Μάλιστα, στὴ δεύτερη ἀπὸ αὐτές, καὶ εφόσον οἱ λιγοστοὶ πιστοὶ ἔμαθαν ὅτι εἶμαι Ἕλληνας, με αἰφνιδίασαν ψάλλοντας στὴν ἐλληνίδα λαλιά τους χαιρετισμούς στὴ Θεοτόκο. Για τὴν Ελλάδα —μου εἶπαν.

Δεν ἀναφέρομαι, παρεμπιπτόντως, στὸ ἔργο τοῦ ἀγίου Ρωμανοῦ, ἀλλὰ στὸ ποίημα τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, που φερώνυμός του εἶναι καὶ ὁ Δεσπότης Ἀργολίδος, ὁ ὁποῖος σήμερα που γράφω ἔχει τὰ ὀνομαστήριά του: εἶναι ἡ 9ῆ Νοεμβρίου 2021.

Σαν σήμερα, τὸ ἔτος 1989, γκρεμίστηκε τὸ Τεῖχος τοῦ Βερολίνου, λεγόμενο καὶ Τεῖχος τῆς Ντροπῆς. Ἡ διχοτόμηση ἔληξε· τὸ ἴδιο, πιστεύω, καὶ ἡ διαλεκτικὴ.

Ἡ νεαρὴ γυναίκα που ἐσαλλε ἅγιο Νεκτάριο στὸ Πετς δὲν ἤξερε γρι ἐλληνικά, παρεκτός ὅσα τῆς χρειάζονταν γιὰ νὰ πει τὰ τραγούδια τοῦ Θεοῦ σε Δύση, Ανατολή, Βορρὰ καὶ Νότο. Ἦταν ἡ περίσσεια μιᾶς ἀρχαίας μαγιάς, ἡ εὐλαβικὴ παρρησία που ἐνώνει τὰ τὸ πρὶν διεστώτα, ἐπειδὴ ἐκκαλεῖ τὴν ἐνότητα με ἐρωτευμένη παραφορὰ.

Ἡ γυναίκα αὐτὴ, ἐπιπλέον, δὲν ἦταν καν Σέρβα· ἦταν ἓνα κορίτσι γερμανικῆς καταγωγῆς, που σπούδασε φιλοσοφία, ἀρνήθηκε τὸν προτεσταντισμὸ καὶ ἀναζήτησε τὴν ἀλήθεια στὸν Ἐρωτα. Καὶ τὴ βρήκε: με τὸν κατοπινὸ σύζυγό της, ἓναν Οὔγγρο Ρωμαιοκαθολικὸ, διάβασαν κάποτε τὸ λαμπρὸ βιβλίο τοῦ ἀγίου γέροντος Σωφρονίου, *Ὁμόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστί*, καὶ ἀποφάσισαν νὰ βαφτιστοῦν στὴν Ὀρθοδοξία.

Μιλώ εδώ για τους φίλους μου Λεβέντ και Τζούντιθ Ρόντζικ, που ο Έλληνας νονός τους, όταν ήρθε η ώρα, τους αναβάπτισε με ονόματα ηρώων του κόντε ποιητή Σολωμού: Λάμπρος και Μαρία. Αυτοί ήταν οι τελευταίοι άνθρωποι που συνάντησα σε μια αθηναϊκή καφετέρια, στην πλατεία Καρύτση, τον Μάρτιο του 2020, προτού επιβληθεί η καραντίνα της πανδημίας. Πήγαμε τότε στη Β' Στάση των Χαιρετισμών, στη Ζωοδόχο Πηγή. Τις υπόλοιπες τις ζήσαμε εξ αποστάσεως, αλλά ελπίζω καλώς.

Τον Απρίλιο του 2021, ο Λεβέντ / Λάμπρος μού έστειλε χαρμόσυνο μήνυμα, και λακωνικό, διότι συνοδευόταν από τρεις φωτογραφίες. Τις κοιτάζω και τώρα: η Τζούντι καθαρίζει το ξύλινο δάπεδο του ναού, ο Λέβι έχει ανεβεί σε μια σκάλα και τρίβει τα παράθυρα, και ο πατήρ Μίλαν τακτοποιεί το αναλόγιο για τους ψάλτες.

Το μήνυμα, από αυτούς τους ελεύθερους πολιορκημένους ανθρώπους, που οι ετερόδοξοι φίλοι συχνά τους ψέγουν για τη μεταστροφή στην Ορθοδοξία, και που η ίδια η καθημερινή τους ζωή σε ένα ρωμαιοκαθολικό κράτος δεν είναι καθόλου απλή ή εύκολη υπόθεση, γράφει τα εξής: «Όπως βλέπεις, ετοιμαζόμαστε για το Πάσχα!»

Ειδικά στη φωτογραφία με τον Λέβι, έτσι όπως φαίνεται σχεδόν να αιωρείται στα παράθυρα του ναού, έχει κανείς την αίσθηση ότι ένας ολομόναχος άνθρωπος, με δύναμη και χάρη Θεού, ετοιμάζεται να τραβήξει τη σιδερένια κουρτίνα, το σιδηρούν παραπέτασμα, για να δούμε, επιτέλους, λίγο ανέσπερο φως. Ήλθες, εφάνης.

Το Πάσχα του 2021, όπως κάθε Πάσχα, ο Λέβι και η Τζούντι το γιόρτασαν με τους δύο ιερείς και τα επτά μέλη της σερβικής κοινότητας του Πετς. Με αυτούς τους αδελφούς, ωστόσο, οι δύο φίλοι μου δεν μπορούν να πουν και πολλά, καθότι δεν γνωρίζουν τη σερβική γλώσσα, ενώ οι Σέρβοι μιλούν ελάχιστα ουγγρικά και αγγλικά.

Στη Ζωοδόχο Πηγή, αίφνης, θυμάμαι τη Τζούντι να χαμογελά βουρκωμένη, συγκινημένη που έβλεπε τόσον κόσμο στην εκκλησία, γνωστούς και αγνώστους να ανταλλάζουν ευχές και χαιρετισμούς. «Εδώ», μου είπε, «αισθάνεστε λιγότερο μόνοι».

Το *εδώ* της Τζούντι, το *εδώ* της Μαρίας, δεν θα ήταν σωστό να το ταυτίσουμε με την Αθήνα ή την Ελλάδα, όχι μόνον εν πάση περιπτώσει. Το *εδώ* είναι η Εκκλησία του Χριστού σε συνθήκες ενδοκοσμικής ελευθερίας. Άλλο αν εμείς τις σνομπάρουμε.

Η τρίτη και τελευταία ιστορία που θέλω να πω με επαναφέρει στα πάτρια, στο χωριό Χλώρακα, στην Πάφο της Κύπρου, και συγκεκριμένα στο σπίτι της εκ μητρός γιαγιάς μου Αναστασίας, αισίως 96 ετών, με μιαν αξιοζήλευτη διαύγεια πνεύματος.

Εκεί βρέθηκα πέρσι τέτοιες ημέρες, τον Νοέμβριο του 2020, περιμένοντας να κοπάσει το δεύτερο κύμα της πανδημίας του κορονοϊού στην Αθήνα. Τελικά, βέβαια, το κύμα έφτασε και στην Κύπρο, και φοβάμαι ότι πολλαπλασιάστηκε και διαρκεί.

Σε κάθε περίπτωση, λίγο προτού επιβληθούν νέες απαγορεύσεις και στο νησί, γιορτάσαμε τον άγιο Νεκτάριο στο εκκλησάκι του, στο χωριό μου, παρουσία λίγων πιστών και τηρουμένων όλων των μέτρων: μάσκες, αποστάσεις κ.ο.κ. Κι έτσι, όμως, η ατμόσφαιρα ήταν αρκούντως πανηγυρική, κατανυκτική, αναστάσιμη.

Η γιαγιά, από την άλλη, και για ευνόητους λόγους, δεν μπόρεσε να έρθει μαζί μας. Όταν της πήγα το αντίδωρο, τη βρήκα να διαβάζει τον βίο του Αγίου, καθισμένη στο παράθυρο, ακούγοντας τη Θεία Λειτουργία από το ραδιόφωνο. Ήταν όλα ζεστά.

Κατόπιν, σχολιάζοντας την έκτακτη συνθήκη, η γιαγιά θυμήθηκε πανδημίες και πανδημίες, από τον τύφο μέχρι τη μηνιγγίτιδα, με την ευχή ότι κι αυτό που τώρα μας ταλαιπωρεί, θα περάσει, μακάρι με τις λιγότερες δυνατές απώλειες.

«Τι άλλο να κάνουμε;» είπε, τρώγοντας το αντίδωρο με ένα χαμόγελο που θα το πω κοριτσίστικο. Και πρόσθεσε: «Είναι κρίμα, βέβαια, που δεν μπορούμε να πάμε στην εκκλησία. Αλλά έχουμε το ραδιόφωνο, τα βιβλία, δόξα σοι ο Θεός. Εξάλλου...»

Και σηκώθηκε η γιαγιά, και βάδισε προς την αυλή, τραβώντας στην τελευταία της λέξη αυτό το ου, πιθανότατα το Εν ου εστί χρεία, που υποψιάζομαι ότι ακόμη δεν το έχουμε υποψιαστεί. Την ακολούθησα, λοιπόν, για να δω τι θα κάνει. Για να τα δω όλα, καθώς εστί. Όπως βλέπετε, ετοιμαζόμαστε για το Πάσχα.

Μα τι άλλο μπορούσε να κάνει; Στο κάτω κάτω, ήταν του αγίου Νεκταρίου, που η εικόνα του στέκει στο εικονοστάσι της, μαζί με άλλες, σε πολεμική διάταξη, γύρω από ένα καντήλι. Αυτό δεν σβήνει ποτέ. Η στάση των εικόνων είναι καλή.

Το πρωί εκείνο, η Αναστασία άναψε ένα καρβουνάκι, σταύρωσε δυο φύλλα ελιάς, τα έβαλε στο πήλινο καπνιστήρι, και άρχισε να ευλογεί την αυλή και το σπίτι, ασφαλώς τις γάτες της, κι εμένα μαζί, ανθρώπους και κτήνη, την Κτίση – ολόκληρη.

Εξάλλου.

Αυτές ήταν οι τρεις ιστορίες που ήθελα να μοιραστούμε. Το επιμύθιο, βέβαια, δεν είμαι αρμόδιος να το διατυπώσω εγώ· έχω εμπιστοσύνη στον αναγνώστη μου, τον ίδιο που ίσως συνάντησα σήμερα, στον ναό του Αγίου Θεράποντος, στον Ζωγράφου, στη λειτουργία επί τη εορτή του αγίου Νεκταρίου, καθοδόν για τη Θεία Κοινωνία.

Έτσι πιστεύω να ετοιμαζόμαστε για το Πάσχα· έτσι: ζώντας το καθ' ημέραν, σε διαρκή προεόρτια, στο μεγάλο μεθέορτο. Το κέντρο (ου εστί χρεία) είναι ήδη η Εκκλησία. Αυτή δίνει νόημα στο μετά και το πριν, στα εντός και εκτός του ναού.

Μακάρι να είμαι συγκεκριμένος: η ζωή έξω από το κτήριο του ναού, η ζωή έξω από τον φυσικό χώρο της Θείας Λειτουργίας, έχει νόημα εφόσον αποτελεί (σε κάθε στιγμή· και την ίδια στιγμή) προετοιμασία και αποτέλεσμα της ζωής μέσα στο κτήριο του ναού, της ζωής μέσα στο πλαίσιο της Θείας Λειτουργίας. Το δεύτερο, το εντός, είναι αυτό που δίνει νόημα στο πρώτο, στο εκτός – το αντίστροφο δεν ισχύει.

Η κατ' οικονομίαν διακοπή αυτής της αδιάλειπτης πορείας, που είναι η ίδια η ζωή του πιστού, εξαιτίας (για παράδειγμα) μιας πανδημίας, είναι μόνο φαινομενική, όπως φαινομενικές είναι όλες οι διαιρέσεις και οι διχασμοί στον τρέχοντα κόσμο.

Στην πραγματικότητα (στην *πραγματική* πραγματικότητα), η πορεία δεν παύει, εφόσον ο πιστός εγκεντρίζει συνέχεια τον εαυτό του στη Θεία Λειτουργία, εφόσον τα έργα και οι ημέρες του αναφέρονται δυναμικά σε αυτήν· τελικά: εφόσον παραμένει στον *κόσμο* της Εκκλησίας, ακόμα κι αν βρίσκεται έξω από το *κτήριο* της εκκλησίας.

Τούτου δοθέντος, και επειδή ο άνθρωπος δεν είναι αφηρημένη ιδέα αλλά (και δόξα τω Θεώ) ένδοξη σάρκα, νομίζω ότι θα ήταν ολέθριο σφάλμα να παρασυρθούμε είτε στη μαγική αντίληψη ενός που αρνείται τις (εφήμερες) απαγορεύσεις, είτε στον άνοστο ορθολογισμό ενός που προτιμά να προσεύχεται εδώ κι εκεί *αντί* για τον ναό.

Γεγονός είναι ότι όλα τα εδώ και τα εκεί του θεανθρώπινου έρωτα λαμβάνουν το νόημά τους εφόσον συνδέονται με την εκκλησιαστική λατρεία, μάλιστα σε πολύ συγκεκριμένες και χειροπιαστές συνθήκες: σε ένα κτήριο (ξύλα, πέτρες, κεραμίδια) και σε ένα σώμα, στη φυσική παρουσία των αδελφών, που είναι η ζωή μας.

Ο Θεός είναι πάντα παντού και το Πνεύμα πάει οπωσδήποτε όπου θέλει, αλλά εύχομαι να είμαστε αρκούντως ταπεινοί ώστε να ομολογούμε τα δικά μας φυσικά και

ανθρώπινα όρια, και αναλόγως να πολιτευόμαστε, μήπως μας δοθεί κάποτε η χάρις να τα υπερβούμε. Σε άλλη περίπτωση, φοβάμαι ότι θα πειράζουμε τον Θεό, απαιτώντας να έρθει όπου βολεύει εμάς (ή να μας προστατεύσει ενώ εμείς περιφρονούμε κάθε προστασία), και έτσι προσβάλλοντας την αμοιβαιότητα της ερωτικής σχέσης. Αυτή η αμοιβαιότητα χαρτογραφείται στην ασκητική και ευχαριστιακή οδό της Εκκλησίας, που είναι και πολλαπλής διελεύσεως αλλά κι ένας ευτυχισμένος μονόδρομος: όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη. Μιλώ για την Αιωνιότητα· μιλώ, επίσης, για ένα ξωκλήσι.

Κι αν οι παροδικές περιστάσεις δεν μας αφήνουν να πάμε, ας είμαστε πάντα καθοδόν – μέχρι εσχάτων· μέχρι θανάτου. Στώμεν καλώς.

Η οδός αυτή, αυτή η αεικίνητος στάση, μετά φόβου, πίστεως και αγάπης, από το Ποτήριο πηγάζει, και στο Ποτήριο πορεύεται. Δεν έχω, αδελφοί, καμιά θεολογική επάρκεια για να εξηγήσω τέτοιες διαδρομές, για να εκφράσω τέτοιες περιπέτειες. Ας είναι καλά οι δεσποτάδες, οι φίλοι μου, η γιαγιά μου κ.ά. Έχουν γνώσιν οι φύλακες.

Για τη δική μου αγνωσία ας αντισταθμίξει το παράδειγμά τους. Νωρίτερα, ας πούμε, άναψε και στο αθηναϊκό διαμέρισμα ένα καρβουνάκι, και κάηκε το λιβάνι, εις οσμίν ευωδίας, χαρισμένο από Αγιορείτη μοναχό της Κουτλουμουσίου. Οι εικόνες ολόγυρα (στην ολόμαυρη ράχη των τοίχων) βρίσκονται πάντοτε σε διάταξη μάχης.

Οι εικόνες, σκέφτομαι, θα γκρεμίσουν τους τοίχους, τα τείχη του πονηρού· η μουσική θα το κάνει, τα τραγούδια της Παναγιάς, ένα αναμμένο κερί, το λιβάνι που καίει καταρτίζοντας μνήμη θανάτου, αποδίδοντάς την σε μνήμη Θεού. Αδιάλειπτη.

Θέλω να πω (αν μπορώ να πω κάτι) ότι δεν υφίστανται διαιρέσεις και τείχη ανάμεσα στον κόσμο και την Εκκλησία. Αλίμονο: ο κόσμος, είτε ως μαγεία είτε ως ορθολογισμός, είναι τα τείχη· η Εκκλησία είναι η υπέρβασή τους, η ένωση καθαυτή.

Άλλως πώς: η Εκκλησία περιέχει και τον κόσμο· ο κόσμος δεν περιέχει την Εκκλησία. Εύχομαι πολύ δυνατά να συνεννοούμαστε. Οποιαδήποτε διευκρίνιση σε αυτά τα πράγματα, φοβάμαι ότι ντροπιάζει και τα πράγματα και εμάς που μιλούμε.

Τίποτε άλλο δεν έχω να πω, και κλείνω με δύο παραθέματα εκ μνήμης – και συγχωρέστε μου τυχόν ανακρίβειες. Το πρώτο, που εκφράζει την αντίληψή μου για την απουσία *διαλεκτικής* σχέσης ανάμεσα σε Εκκλησία και κόσμο, είναι ένας λόγος

του αγίου Σωφρόνιου, αυτός εδώ: «Τρία πράγματα δεν μπορώ να κατανοήσω: Πίστη χωρίς δόγμα. Χριστιανισμό έξω από την Εκκλησία. Χριστιανισμό χωρίς άσκηση».

Κι αν δεν μπορεί να τα κατανοήσει ο Άγιος, ο θεόπτης αυτός του 20ού αιώνα, θα μου επιτρέψετε να μην τα κατανοώ ούτε εγώ, που μετά βίας είδα τη γιαγιά μου να ευλογεί την αυλή της. Ας χαμηλώσουμε λίγο τους μαγικούς και φιλοσοφικούς τόνους.

Ίσως αυτό μας ζητά το δεύτερο παράθεμα, που καθημερινώς με εγκαρδιώνει, αλλά που ιδιαιτέρως το είχα κατά νουν κατά την πρώτη περίοδο της πανδημίας, τότε που όλοι ήταν απολύτως βέβαιοι για το τι έπρεπε να κάνει η Εκκλησία (να ανοίξει, να κλείσει, να καθιερώσει πλαστικά κουτάλια στη Θεία Κοινωνία κτλ.), αλλά ελάχιστοι τόλμησαν να προτείνουν το πένθος, βαθύ και χαροποιό, για την ακοινωνησία και τον αναγκαίο εγκλεισμό, και για τον απερίγραπτο χαλασμό που τώρα ακόμη τον ζούμε.

Και επειδή οι ιεράρχες άκουσαν τα εξ αμάξης, και ενίοτε δικαίως, επιτρέψτε μου όμως να παρατηρήσω ότι οι λίγοι που πρότειναν πένθος ήταν μόνον ιεράρχες.

Θα πρέπει, λοιπόν, να επιμείνω: έχουν γνώσιν οι φύλακες. Με άλλα λόγια: δεν θα σώσουμε εμείς την Εκκλησία· η Εκκλησία θα μας σώσει, αν την κατοικήσουμε με τον τρόπο που η Εκκλησία ορίζει – τον γνωστό: *Στῶμεν καλῶς· στῶμεν μετὰ φόβου*.

Ύστερα από το πρόσταγμα του Ταξιάρχη τους, οι Άγγελοι δεν φιλοσόφησαν και δεν θεολόγησαν· οι Άγγελοι ησύχασαν, διακρίνοντας και λατρεύοντας τη δόξα και το φως του Κυρίου. Με κεριά και λιβάνια. Με άσματα νίκης και παιάνες χαράς.

Εξάλλου.

Το δεύτερο εκ στήθους παράθεμα είναι του σήμερα τιμωμένου Αγίου μας Νεκταρίου, του Πενταπόλεως και Αιγίνης, του Σηλυβρίας και Αθηνών – κανένα τείχος δεν χωρίζει τον κόσμο στα πρόσωπα αυτών των μορφών. Καμιά διαίρεση.

Και κανένα λογύδριο: «Το να σιωπάς είναι αποτέλεσμα και καρπός βασιλικής και ευγενικής παιδείας. Αυτός που έμαθε να σιωπά, αυτός έμαθε και να μιλάει».

Ζωγράφου, 9 Νοεμβρίου 2021